

מכיון שאינו אדום אינו בגדר דם כלל לגבי שום ענין, אך מימי תלתן וצלי יתכן שלגבי שאר דיני תורה הם בגדר דם, רק שכאן יש לנו גזירת הכתוב שרק ד' מיני דמים טמאים, והוא המפקיע דין דם ממימי תלתן וצלי. ממילא לפי זה ברור שמימי תלתן וכו' הוא דם אדום ממש, רק שיש לנו דין מיוחד המפקיע אותו מטומאה. ולהלן נבאר מהות צבעם ונדון עוד בכך.

הרי נגביל ונאמר שרק גוון אחד של נוזל טמא ואילו השאר טהורים, כי הלא אנו רואים שהתורה התירה נוזלים השופעים מאותו מקום, ועל כך משיבה הגמרא שיש בנדה דין מיוחד לכלול ולהגביל רק ד' מיני דמים הללו.

מעתה יובן ביתר שאת ההבדל בין מימי תלתן ומימי צלי לבין ירוק, שירוק

ה. דעות הפוסקים על צבע חום

אוצר החכמה 1234567

רז"ל זהב פרויים שדומה לדם הפרים. וגם הנמצא אצלינו כשהוא יוצא מיד הצורף מבי סילק, קרוב מאד לגוון אדום ממש. ואפ"ה סמכין להתירו כשאין לו נטייה לאדום, כ"ש בירוק ברוין שהוא רחוק מאד מן האדום. ואע"פ שיהא עמוק הרבה אינו אלא כדיהה דשחור שהוא טהור בלי ספק ולכן אין להחמיר כלל בברוין הנזכר ובכתם פשיטא דלית דחש ליה". והבאתי כל דבריו כי להלן נדון בדבריו. הרי שלדעתו יש להקל במראה ברוין.

נמצא שעל שלושה יסודות בנה התירו. (א) צבע ברוין (של קאווע ועצי ערמונים) עדיף ממימי תלתן ובשר צלי, כי מימי בשר צלי יש בו אדמימות ואילו ברוין אין בו אדמימות כלל, ובמימי בשר צלי אנו מחמירים חומרא גדולה, למרות שאנו בקיאים היטב בצבעו, מכיון שהוא נוטה לאדמומית, אך לא כך בצבע ברוין. (ב) יש לו רק נטייה לשחורות וממילא הרי אין לנו יסוד להחמיר בדבר שנוטה לדיהה של שחורות. (ג) קל וחומר מירוק שמקילים בו, ואע"פ שהוא כמראה זהב ובוהב יש

ידועה דעתו של רבינו היעב"ץ (שאלת יעב"ץ סימן מד) בגדר צבע בראון וז"ל "מראה דם הנוטה לצבע ברוין בל"א שהוא כעין קליפת הערמונים וכמשקה הקאוי, לא נתבאר בש"ע ובאחרונים אם הוא ממראות דמים טמאים. ונ"ל להקל בו, דודאי עדיף ממימי בשר צלי, דידוע שיש בו אדמימות וכמ"ש גם הפוסקים, ואפ"ה מטהרי ליה ב"ה וקיי"ל כוותיהו, ואע"ג דאנן מחמירין ביה היא גופא חומרא גדולה, דהא שפיר בקיאנן בגווה, אלא משום דלא ליתי לאחלופי, כיון דאית ביה נטייה לאדום, משא"כ במראה ברוין הנז' שאין לו נטייה לאדמומית אלא לשחורות. וכבר שנינו משנה שלמה בשחור עצמו, דיהה מכן טהור. ולית בה ספיקא ולא חומרא מדינא דגמרא כמו בשאר מראות שנחלקו בהן בדיהה. וכ"ש בירוק ברוין שהרי אינו שחור ולא אפי' דיהה דדיהה שלו. אלא שעמוק שלו נוטה קצת לשחורות הדיהה. ועוד ק"ו מירוק דמקילנן ביה טובא. ואפי' במראה בוהב. שהרי יש בו ודאי נטייה חזקה אל האדום וכן כתבו התוס', ויש ממנו שהוא אדום כדם. וכמ"ש

אוצר החכמה

נטייה חזקה לאדום, ואפילו הכי אנו מתירים כשאין בו נטייה לזהב – כל שכן ברוין.

הסדרי טהרה מביא דבריו בקיצור נמרץ בסימן קפ"ח ס"א וכותב "מצאתי כתוב דם הנוטה לצבע ברוין בלשון אשכנז שהוא כעין קליפות ערמונים וכמשקה הקאווי שהוא טהור ואין צריך לומר בכתם לפי שאין נוטה לאדמימות כי אם לשחור וכבר שנינו דיהה מכן טהור". והתכוון לדברי היעב"ץ שםביאו בעילום שם. הרי מכאן שהוא נוקט כדברי היעב"ץ שצבע ברוין מותר.

הנראה

וכן כותב (בסימן ק"צ ס"ק נ"ב) "נראה בכתם הנוטה לשחור ואינו שחור ממש דיש להקל, ודוקא בראיה גמורה או ע"י בדיקת עד הבדוק לה שהיא כראיה גמורה החמירו ולא בכתם ומכל שכן המראה שנוטה לצבע ברוין אפילו עמוק הרבה וכבר כתבתי לעיל בשם מצאתי כתוב, וכמדומה לי שמצאתי בתשובה אחת⁷ (כנראה היעב"ץ) וז"ל, ודם הנוטה לצבע ברוין שהוא כעין קליפות ערמונים וכמשקה הקאווי שהוא טהור ואצ"ל בכתם, לפי שאין נוטה לאדמימות כי אם לשחור וכבר שנינו דיהה מכן טהור".

ומביא דבריו החכמת בצלאל (מהד' מוהר"ק ע' רל"ט) וכותב על כך,

"ודע שאחרי שנים רבות שכתבתי זה שמעתי מערערים על קולא דהגאון סדרי טהרה אחרי שכתב "מצאתי כתוב" ולא פי' איה אפוא מצא כתוב. ויגעתי ומצאתי דבר זה להגאון מוהר"י יעב"ץ, והסד"ט אולי טינא היתה בלבו עליו מפאת המחלוקת שהי' נגד רשכב"ה בעל תפארת וכו"פ ואו"ת ויערות דבש, ולכך הזכירו על שם מצאתי כתוב וא"כ כדאי לסמוך עליהם בזה".

לעומת זאת, פוסק בספר "יפה נוף" (יו"ד 1234567) ^{אוצר החכמה} סי' צד, לרבינו יצחק מזיא זצ"ל, פוסק באשכנז מימי הרמ"א, וממילא הראשון שהעלה את השאלה להדיא – לאיסור, וז"ל "נשאלתי על אשה שהיא ד' ימים בימי ליבונה ומצאה על העד שבדקה בה מראה נוטה קצת לשחורית, וקצת נוטה למראה ברוין בל"א, וכבר מצאה איזה פעמים כאלה וחזרה כל פעם ולבשה לבנים בלי שאלה⁶ דעתה נמלכה לשאול אחר העניין. והשבתי דכיון דקצת נוטה למראה ברוין אין לטהרה עכשיו אלא תחזור ותלבש לבנים, ואם תחזור למצוא כאלה ויש לחוש לעיגון ועגמת נפש תחזור ותשאל⁸". ומדבריו משמע שמאיליו הדבר מובן, שמראה ברוין הוא טמא, אך אינו נכנס לנמק מדוע ולמה סבר כך. ומפשיטותיה נראה שמראה ברוין לדידיה טמא ושמעולם לא הסתפק פוסק בכך.

6. ראה פתחי תשובה (סי' קפ"ח) שמציין להיעב"ץ.

7. וראה בקטע הבא בפנים מה שמסביר החכמ"ב לסיבת העלמת השם. ולשונו כאן מגומגם שכותב "שכמדומה לי שמצאתי בתשובה..." , שנראה שלא זכר בדיוק התשובה ודלא כהחכמ"ב וצ"ע.

8. וראה שם סימן צ"ו בנוגע לאשה מניקה שמצאה בחלוקה "מראה לכן סמך מעורב במקצת מקומות במראה נוטה קצת לאדמומית שקורין ברוין בל"א". ולהעיר שבסי' צ"ד כותב נוטה קצת לשחורית ויבואר לקמן.

ובלחם ושמלה בסי' קפ"ח סק"ב מביא דברי הסדרי טהרה וכותב עליו, "ולפענ"ד לא נהירא דהא עינינו הרואות דמראה ברוין הוא מהול מאדום ושחור" וא"כ מסתבר לומר דאדום הוא אלא שלקה קצת".

ומבאר דבריו בארוכה בשו"ת יד יצחק (לרבי אברהם יצחק גליק אב"ד טאלטשאווא, סי' קמ"ח) "כי בש"ס אמרינן האני שחור אדום הוא אלא שלקה, וזה ברור דכל לקותא אינו נעשה בפעם א' כמו שמצינו זאת גם בדיני טרפות בהני דאמרינן דסופו לנקוב או סופו להיות חסר וכי"ב כנודע, וה"נ א"א לומר דדם שלקה בפעם א' מאדום להתהפך להיות שחור כמו שידענו דכלל גדול הוא כי הטבע לא תעשה קפיצה ורק לאט לאט נלקה

הרב יהודה ליכטער

ומתהפך לשחור. ולפ"ז הלא נוכל לומר במראה ברוין מאחר שמעורב מאדום ושחור עתה הוא עומד באמצע הלקותא בשלישו או בחציו, ולכן לא נשחר עדיין לגמרי אבל סופו הי' להתהפך לשחור לגמרי רק עדיין לא נגמרה הלקותא. ויצאה מכלל אדם ולשחור לא בא..."

ונחלקו האחרונים, יש שנקטו לקולא כדברי השאילת יעב"ץ לקולא לגמרי¹⁰, ויש שנקטו כדברי הלחם ושמלה לתומרה¹¹. ויש שחילקו בין בדיקה של שבע"נ שהחמירו לבין ראיית כתם שהתירו¹². ויש שכתבו שרק אחרי ג' ימים יש להסתמך על היתירו של הס"ט¹³. ולהלן נביא נימוקי המפקפקים בדברי הסד"ט והיעב"ץ, ואלו המנסים להשיב עליהם.

9. כ"ה גם בספר שואל ומשיב הספרדים (למהר"ש מאזוז) סימן ס"ג.

10. ראה בפרק להלן מה שנביא בזה.

11. ומחמירים גם בכתם. להלן נביא השואלים ומקשים על הש"י והסד"ט מטעמים שונים. ויש לציין כאן להאוסרים בגלל העדר הבקיות (ולהלן עוד נדון בזה) התשורת שי (סימן קלה) שכותב "ואפשר לחלושי הראות כבזה"ז גם סד"ט וש"י יודו, ואין להביא ראיה מהם דרב גובריהו והיו זכי הראות להבחין במראות ואפשר גם בכתם כיון דהוי מחמת חסרון בקיות". וכשמלת בנימין (סימן י') כותב ששמע מהרב מענדל מקרקא שלמרות גדולת הספר סדרי טהרה הרי "על דבר א' אשר התיר מראה ברוין פקפקו עליו הלומדים בק"ק פפד"מ ולא אמר לי שום טעם או סברה אמנם לדעתי פשוט הוא עיון שנתמעטו הלבבות וכל דבר שנוטה למראה אדום טמא ה"נ במראה שחור עצמו כל מה שנוטה למראה שחור טמא הוא... א"כ מאן חשוב וספון להתיר". וראה בספר מאורי אור (להר" אהרן ווירמיש, אב"ד מיץ, נדפס בשנת תק"ג) סי' קפ"ח כותב, אחרי שהוא מקשה על כמה מפסקיו, על הסד"ט בעילום שם: "וגם באותו חיבור (סד"ט) מטהר מראה בראון וקאפע מוכת שהכל ברהיטא". וכן הוא בבית מאיר סימן קפ"ח סעיף א', וכן הוא בפתחא זוטא בסימן קפח אות ב'.

12. ראש אפרים סי' ל"ח ס"ק נ"ט, עצי לבונה סימן ל"ח, שו"ת פני מבין יו"ד (סי' קנ"ג אות א'), שו"ת יד יצחק (ח"ג סי' קמ"ה) שו"ת לבושי מרדכי (קמא יו"ד סי' קמ"א) ובסקפ"ח סק"א ועוד. וראה "שבט הלוי" סימן ק"ד אות ו', ובמש"כ לסי' קפ"ח ס"ק ב'.

13. כך מביא באגרות משה (יו"ד ח"ג סימן נ"ה) "יש בעלי הוראה שאף שמקילין במראה ברוין ובמראה געיל מחמירין בג' ימים הראשונים של הז' נקיים..." וכ"ה בח"ב סימן ע"ח, ונביא להלן טעמו בדבר.

ה. קושיות האוסרים

א"ח 1234567

(א) לעיל הבאנו דברי ה'לחם ושמלה' המקשה על דבר הסד"ט שהלא רואים בעליל שמראה ברוין מהול מאדום ושחור, וא"כ מהעובדה שזה מהול גם מאדום הרי יש להוכיח, מכש"כ משחור ממש, שאדום הוא ולקה.

לפי זה קובע הפרדס רמונים (מצוין בהערה) "לדינא תמיהני על הס"ט שהביא כאן בפשיטות דברי המצאתי כתוב ובאמת הוא דעת יחידית, ודברי הפוסקים הראשונים מבואר להיפוך דאין חילוק בין מראה אדום לשחור וכמו דאמרינן באדום דאין חילוק בין עמוק לכהה וכל מראה אדום טמא כמו כן אמרינן בשחור.

(ג) עוד חלקו¹⁵ על עצם יסודו של הסד"ט והיעב"ץ שהמראה הערמונים וברוין הוא נוטה לשחור ולא נוטה כמראה אדום, הלא מראהם הוא נוטה לאדמדם?

(ד) עוד שאלו כמה¹⁶ מדברי רש"י על התורה על הפסוק "וכל חום שבכבשים", (בראשית ל, לב) ד"ה חום, "שחום דומה לאדום רו"ש בלעז, לשון משנה (ב"ב פ"ג, ב) שחמתית ונמצאת לבנה". וא"כ הרי לדברי רש"י, שחום שבכתוב (שדומה לבראון שלנו, כי מעולם לא מצאנו כבשים אדומים ממש) הוא נוטה לאדמומית?

הרי לסיכום שארבע שאלות יסודיות הועלו נגד דעת היעב"ץ והסד"ט:

(ב) אך השאלה העיקרית שאלו הפוסקים לפי הבנתם בדברי הסדרי טהרה בנוגע שחור דיהה. הפוסקים הללו ראו וכן תמהו על דבריו שכתב בהיתירו של צבע ברוין "לפי שאין נוטה לאדמימות כי אם לשחור וכבר שנינו דיהה מכן טהור". דהיינו שהסיבה שברוין הוא טהור כי הוא כדיהה של שחור, ובדיהה של שחור הרי אמרינן שזה טהור. ועל כך התפלאו הפוסקים הלא הראשונים סוברים שבזמן הזה שאין אנו בקיאים אין אנו מתירים אפילו דיהה של שחור ג"כ?

וב"ן הוא דברי הרמב"ן (חידושי הרמב"ן נדה יט, ב) בד"ה הא דאמרינן, "ועכשיו שבטלו רואי דמים כל שיש בו מראה אדמומית ואפילו כמימי בשר צלי ודיהה ממנו טמא ויושבת עליה שבעת נקיים, וכן בכל מראה שחור ואפילו כזית ודיהה ממנו ואפילו דיהה מן הדיהה". וכ"ה בר"ן במסכתין ובפ"ב דשבועות (על

14. כך הקשה החכמת אדם (כלל קי"א סימן א'), הפרדס רימונים (סימן קפ"ח שפתי חכם אות א'). ראש אפרים ח"א (סימן ל"ח ס"ק נט) פרי דעה (סי' קפ"ח שפתי לוי אות א') כרם שלמה (סימן קפ"ח) שואל ומשיב (הספרדי למהר"ש מאזוז יו"ד סי' ס"ג) ועוד.

15. כ"ה בראש אפרים הנ"ל.

16. העלה השאלה ב'פאת שדך' (להר' שמואל דוד מונק, ירוש' תשל"ה סי' צ"ה אות ט') ודן על כך בארוכה שנביא להלן וראה טהרה כהלכה (להר"י פרקש) ע' קי"ב הערה 4 ונשאר בצ"ע.

(א) שהוא מהול מאדום ושחור, א"כ הריהו בוודאי אדום שלקה.

(ב) אם זה כמו דיהה של שחור, הרי דיהה של שחור גם כן מטמאים הראשונים.

(ג) קליפת ערמונים נוטים לאדום.

(ד) מרש"י על התורה יוצא ברור, שחום הוא דומה לאדום. ובפרקים הבאים נביא דעת המתרצים ונדון בדבריהם בעזהש"ת.

והנה המעיין יראה, שהשאלות על הסד"ט

והשא"י משקפות בעצם שני מהלכים כלליים. מהלך א' (של הלחור"ש שסובר שזה מהול וזה שחור שנלקה, וטענת הרא"א, והשאלה מרש"י עה"ת) חולק על עצם ההגדרה של הסד"ט והש"י שבראון הוא נוטה לשחור ולדעתם בראון נוטה דוקא לאדום. ומהלך ב' (המתבטא בשאלה של דיהה בשחור גם טמא) הנוקט כיסוד לדבריהם את דעת הסד"ט שבראון הוא אכן שחור, ועל כך מקשים משיטת הראשונים. וקודם נדון במהלך הא' ואח"כ נפן לדון במהלך הב'.

ו. שחור או אדום

ולכן כל פרה אדומה שהיא חום כשרה. או שנאמר, שזה שייך לשחור וכל דיני שחור עליו, ולכן אכן שערות של מראה בריון פוסלות. ולפי"ז נצטרך לומר שבדין שזקוקים לשחרות כמו ברצועות של תפילין, למשל, הרי גם מראה בריון כשר הוא. ולהלן נברר האם יתכן הדבר.

ומכיון שהיחיד שראיתי לע"ע שדן באריכות בשאלות הללו הוא ה"פאת שדך" בס"י צ"ה ומבאר באריכות לברר וללבן שיטת הסד"ט והיעב"ץ ולהדוף כל הקושיות שנערמו לדרכם לכן אביא את רוב דבריו בבירור הנושא.

דבריו נסובים שם לברר את השיטות המתירים ולהפריך את דעות האוסרות, ומברר שלא כמוהם. וכן דן בגדרי בראון מצד הפוסקים והראשונים ואביא להלן הנקודות העיקריות של

והנה טרם שאנו באים לבאר ולפלפל בדברי הסד"ט יש לשאול שאלה כללית ויסודית. הרי מצינו לגבי כמה דינים שצריכים להיות אצלם צבע שחור או אדום. והנה נשאלת אפוא השאלה מהו הדין בדבר שצריך להיות אדום דוקא, וצבעו בבראון האם כשר הדבר או לאו, והכיצד שתקו התנאים והאמוראים והראשונים בשאלה חמורה כזו. למשל, בפרה אדומה (שנדון על כך בארוכה להלן), האם צבע בריון כשר - כי הוא אדום? או, האם שער של בריון פסול כי הוא צבע אחר לגמרי, ואם כן כיצד לא אמרו חז"ל, ששתי שערות שחורות לבנות ואחרות פסולות? (ושערות ידוקות אינו שאלה, כי אינה מצויה כלל).

ומעצם זה שחז"ל לא דיברו כלל מזה משמע ברור שבריון אכן אינו צבע בפני עצמו, אלא או שייך לאדום

שאלותיו. אך מכיון שלא זכיתי בעניי להבין את יישוביו לשאלותיו על המתירים ^{לדבר החסידות} בפנים תשובותיו.

ז. חום ואדום בכבשים ובפרה אדומה

ישנים". ומאידך מביא שם "ויש אומרים שחורים". הרי שיש מחלוקת בדבר.

והנה להשיטה שחום הוא שחור, צ"ע מהגמרא מפורשת בבא בתרא שם, ששחמתית הוא סומקא?

ונראה בביאור הדבר, דהנה צבע בראון, מחולק לשניים. צבע הבהיר של ברוין שייך לאדום ולכן רש"י לועזו רושו שהוא תרגום של חום-אדום בצרפתית העתיקה, (כ"ה בתרגום בלעז לר"י גוקאוצקי), ומאידך ברוין כהה שייך לשחור כי ברור, כפי שנבהיר עוד להלן, שבזמן הראשונים והגמרא והמקרא - ברוין לא הי' צבע נפרד והי' שייך חציו לאדום וחציו לשחור.

לפי זה נראה בנוגע סתירת רש"י, שיש לפעמים שהברוין הוא כהה יותר ואז

רש"י מכנהו שחור, אך כשהבראון בהיר יותר מכנהו אדום¹⁷. לעומת זאת נראה, שהראב"ע סובר ש"חום" שבמקרא ושחמתית שבגמרא בב"ב שם שנקרא סומקתא - אינם היינו הך כלל, כשיטת

(א) הפאת שדך מעלה שם השאלה במהות צבע ברוין. והנה בגמ' בבא בתרא, שרש"י (עה"ת בפר' ויצא) מציין שם (כדף פ"ד, א) - מאריכים לבאר, ששחמתית אכן סומקתא הוא. וא"כ ברור שחום היינו סומקתא. ומביא הפאת שדך שלכאורה יש כאן מחלוקת בין הראשונים, כי בראב"ע (וברד"ק) עה"פ מפרש שחור בכבשים פירושו, "השחרות ויתכן שנקרא השחרות כן מפני החום כי השחרות יותר חום מן הלבן". ובאמת מביא, שיש בכך סתירה ברש"י עצמו. כי בחולין (נה, ב) בד"ה שחימי כותב, "שחורות ואינן מצננות כל כך כלבנות". ויש לי להוסיף עוד דברי רש"י בע"ז (לג, ב) ד"ה שחימי, "מקרקע שחמתית רוש"א בלע"ז". ואילו ברש"י ב"ק (צו, ב) ד"ה שחימי מפרש, "שחורים כעין ישנים". וצ"ע הסתירה בדבר וכל דבריו של הפאת שדך בלתי מובנים לי.

ועוד יש להוסיף מדברי הערוך ערך שחם מפרש בכל אלו שהם אדומים ובמקום שרש"י בב"ק מפרש "שחורים כעין ישנים" כותב הערוך "פי' אדומים

17. וראה דברי הערוגת הבושם' (לרבינו אברהם ב"ר עזריאל תלמידו של הרוקח) ח"א ע' 56, "שחממים לשון שחור הדומים לאדום כמו כל חום בכשבים תרגום שחור, ולשון רבותינו לעניין תבואה, שחממית ונמצאת לבנה, ופי' נשרפו פניהם והנם שחורים כפחמים...". הרי מדבריו על חום שהוא אדום ושחור ביחד, ובכך מובן מדוע רש"י לפעמים מכנהו אדום ולפעמים שחור, וההסבר הוא כפי שביארתי בפנים, שאם זה בהיר זה שייך לתחום של אדום, ואם זה כהה זה שייך לתחום של שחור.

ששערות הללו גם פוסלות, ומכאן יש אם כן ללמוד אדרבה: שברוין נכלל בצבע שחור.

והנה נתחיל בסוף שקובע, שמזה שאמרו חכמים רק שערות שחורות ולא לבנות¹⁸ הוא בכדי להכליל בראון, אך א"כ הרי ברור שברוין יש עליו כל דיני שחורות בכל התורה כולה, וא"כ כשם שבנוגע לפרה אדומה היא נכללת בשחור כך הוא גם בנוגע לדיני דם נדה שהוא בגדר שחור, וממילא הוא דם טמא כי מאי בנייהו¹⁹?

אך באמת אישתיטתיה סוגיא מפורשת במסכת ע"ז (כד, א), "א"ה אמאי דמיה יקרין הואיל ושתי שערות פוסלות בו". הרי שזה הי' אכן עיקר נדירות של הפרה אדומה ודלא בגלל האדום שבו, ומכאן שפרה אדומה הי' אכן בצבע בראון ובראון בכלל אדום²⁰. וכך יש להביא הוכחה מתרגום רבי סעדיה גאון על התורה (במדבר יט, ב) על מלת "פרה" אדומה שהוא מתרגמה בערבית "צפרא²¹", שהוא

רש"י, אלא שני דברים הם. ואכן הראב"ע שם מסביר שורש של "חום" הוא מצד חמימות "כי השחרות חום יותר מן הלבן". ואילו בבבא בתרא שם, הרי שורש של שחמתיית הוא מן חמה, שזריחת החמה מבהיקה באור אדום (עיי"ש בסוגיא) וא"כ שני ענינים הם שאין קשר ביניהם.

(ב) וכאן מקשה קושיה גדולה מפרה אדומה, שהרי לכאורה כיצד נקראת פרה זו אדומה, כי הלא מצינו מעולם פרה אדומה ממש אלא רק פרות חומות, ומכאן שלפי התורה "אדומה" היינו בראון? ומחדש שזהו אכן למה מצינו שקשה למצוא פרה אדומה, כי פרה שהיא אדומה ממש קשה למצוא וזה חזיון נדיר, ואילו פרות של שערות ברוין אכן אינה נדירה כלל והן אינן כשירות לפרה אדומה.

ומחדש עוד דאדרבה, שזה מה שהקפידו על שערות שחורות דוקא, והא פשיטא שאף שערות לבנות פוסלות - כי התכוונו לכלול בזה אף צבע ברוין,

18. ובאמת דיוקו ש"למה הקפידו על שערות שחורות והא פשיטא שאף לבנות פוסלות" - פלא גדול, כי במשנה פרה (פ"ב מ"ה) איתא להדיא "הי' בו שתי שערות שחורות או לבנות... פסולה".

19. והנה באמת המחבר מחדש לאורך התשובה הבדל בין מה שהוא קורא "מין" אדום לבין "סוג" אדום, וכן בשחור מבחין בין סוג שחור למין שחור, שסוג אדום אינו טמא ומין אדום טמא וכן בשחור. ועל זה בנה כנראה כאן ההבדל שבפרה אדומה מכיון שחום זה במין שחור לכן הוא פסול אך בנדה מכיון שאינו במין שחור לכן אינו טמא. אך לא זכיתי להבין הבחנה יסודית זו, כיצד דבר הופך למין וכיצד לסוג? וכן לא הביא שום ראיה לכך מן הגמרא והפוסקים לסברתו.

20. והנה לפי מה שדיברתי עם המומחים בתחום זה הרי יש זנים של פרות שהם אכן נוטים יותר לאדום מאשר זנים אחרים, אבל אדום כדם לא מצינו כלל, והם נקראים בדרך כלל Reddish Brown. אך בעיקר נראה לי שלא פסלו חז"ל בראון כלל, כי דבר כזה הי' הפוסקים דנים בכך ולא לשתוק בענין עיקרי כזה.

21. ועיין בפירוש הגאון לאיוב טז, טז, על הפסוק "פני חמרמרו" שרבינו סעדיה מתרגמו "אצפר" וראה שם הערת המהדיר הרה"ג הר"י קאפח שזה "הגון הרגיל של שער הבקר". ועיי"ש המשך ההערה על אחמר שהוא אדום בערבית.

[מדרש חזקוני]

[מדרש חזקוני]

צבע חום כי זה חום בהיר כאדום, ואילו אדום ממש מכונה בערבית "אחמור".

ומעתה נראה להסביר הסוגיא שם (בע"ז), "אמר מר ישראל הי' משמרין אותה (הפרה אדומה) משעה שנוצרה. מנא ידעינן (מנא ידעי דהאי וולד אדום הוא, רש"י ד"ה משעה), אמר רב כהנא, כוס אדום מעבירין לפניה בשעה שעולה זכר. אי הכי אמאי דמיה יקרין, הואיל ושתי שערות פוסלות בה. ומאי שנא ידיהו (למה רק לדמא בן נתינה היתה פרה אדומה, הלא כולם יכולים להעביר כוס), אמר רב כהנא במוחזקת (מין משפחות פרות הי' לו לדמא בן נתינא מוחזקות לילד ולדות אדומין בהעברת כוס, רש"י ד"ה במוחזקת)".

לפום ריהטא של לשון רש"י משמע, שהכוס של אדום פעל את עצם האדמומית, ולכאורה הרי ביארנו שמדובר בפרות של צבע בראון, שהם אדומות בלאו הכי, ולמה א"כ הוצרכו לכוס של אדום? אך נראה שרש"י לא התכוון שלקחו פרה לבנה ממש או שחורה ממש וע"י הכוס הפכה לאדום, אלא אכן מדובר בפרה בעלת צבע חום, אך מכיון שלרוב הרי הפרות הן ברודות וטלואות בכתמים של

צבע לבן, ולכן העבירו כוס בכדי לקבל מאה אחת ברוין. ואף זה שתוכל הפרה להיות בצבע אחד בלי תערובת, צריכים לזן מיוחד שרק הי' ברשותו של דמא בן נתינה, וזהו שהגמרא מסיימת "במוחזקת", דהיינו שלדמא הי' זן מיוחד זה.

עם זאת, למרות שמעבירים כוס אדום, הרי עדיין נדיר ביותר שיקבלו פרה נקייה ממש מכל שחרות או לבנות אפילו משל שתי שערות שחורות או לבנות, ולכן אכן פרה אדומה כשירה היתה למעשה בפועל, חזיון בלתי נפרץ לגמרי.

ראיה לפירוש זה (שהעברת הכוס היתה רק עבור השגת פרה בלי פיתוך של לבן), יש להדיא בדברי המדרש (כמדבר זוטא, מובא בתו"ש חקת הע' לו), "והיאך יתכן שתמצא פרה אדומה תמימה באדמימותה, אמר רב כהנא כוס של אדום מעבירין לפניה בשעה שעולה עליה זכר והיא מתיחמת עליו ויולדת כיוצא בו, צא ולמד מצאנו של לבן²²". הרי להדיא כדברינו, שכל השאלה היא - כיצד ניתן להשיג תמימות מוחלטת באדמומית, אך על עצם אדמומית לא קשה, כי כאמור מדובר בצבע ברוין המצוי לרוב.

22. והנה לכאורה מעובדת צאנו של לבן משמע, שהעברת צבע מועילה רק על שינויים חלקיים בצבע העור להופכם לנקודים או ברודים וכיו"ב אך לא שינוי יסודי מן הקצה אל הקצה. וכן משמע מהגמרא כאן, שרק ב"מוחזקות" מועילה הכוס ולא בהריון בכל זן חזן (דהיינו שכל אדם לבן יכול להיהפך לשחור), ויש לעיין מסיפור של מלך הערבים (בתנחומא נשא יג, ובאגרת הקודש להרמב"ן הגירסא הפוכה: שהמלך והמטרוניתא היו "לבנים ויפים ביותר", והבן שנולד הי' שחור) שנולד לה ילד לבן, ורבי עקיבא הסבירו בכך, שהיא הסתכלה על דמות לבנה שבתקרה, ואוי"ל ששם היתה לה נטיה טבעית לבהירות. כי עורה הי' בהיר בלאו הכי וכיו"ב.

ח. חוס בשאר דינים — ראיות והוכחות

ואכן יש להביא ראיות מהרבה דינים ופסוקים שבתורה שבראון מכונה אדום ^{סתם} ¹²³⁴⁵⁶⁷ ^{אח"ח} הפוסקים והמפרשים הראשונים שמפיהם אנו חיים בלי שום סייג כלשהו.

(א) בסוכה (לה, ב) "האי אתרוגא דאגליד כאהינא סומקא כשירה". וברש"י ^{ד"ה} כאהינא "תמרא אדומה ואף זה לאחר שנקלף נהפך לאדמומית כדרך כל הנקלפים בפירות". והנה איך שלא נפרש הסוגיא כאן ²³ הרי פירות הנקלפים אינם מתאדמים אלא הופכים לצבע חום. וכן תמרים יבשים אינם אדום אלא ^{אח"ח} ^{אוצר החכמה} בצבע חום. הרי קוראים לחום — אדום.

אוצר החכמה

(ב) ברא"ש (סוכה סימן כ"ב) "ואין ליתן לו סימן של יבשות הלולב שכתבתי לעיל הלבנת פנים, שהאתרוג אינו מלבין כשיבש אלא הוא מתאדם ופניו מתכרכמות" ²⁴. והרי אתרוג היבש אינו אלא ברין והרא"ש קוראו אדום.

(ג) ברש"י בבכורות (ו, א) ד"ה חמור אדום, "סתם סוסים אדומים הן", והרי ברור שהמדובר במה שאנו קוראים צבע בראון, כי לא מצינו שרוב סוסים הם אכן אדומים אלא בצבע חום.

(ד) הרמב"ם בהל' פרה אדומה (פ"ג ה"ב מהד' פרנקל) "והצבוע אדום... יש שצובעין אותו בתולעת והתולעת היא גרגרים האדומים ביותר הדומים לגרעיני החרובים". ומראהו של גרעיני החרובים הוא בראון. וע"ע בספר תולעת שני לר' זכרי' דור.

(ה) ראה דברי הרס"ג בסידורו (ע' רלה) בתיאור הלולב: "יהא ישר לא מעוקם כלל אלא אם נתעקם לצד פניו והוא הצד הנסדק שצבעו אדום" ²⁵, וברור שכוונתו לבראון שקיים בלולב ומעולם לא ראינו בלולב צבע אדום.

(ו) בדברי הב"י סי' תרמ"ה (ד"ה נחלקה) בנוגע ללולב, "אצלינו נמצא הרבה פעמים כמין דבר אדום בצד הלולב מצד פניו שהוא מחבר שני הוצים אלו ונראה כל ראש הלולב כאילו הוא עץ בלי שום פירוד". וזהו קארע שבלשונינו, והצבע ^{אח"ח} שלו הוא ברין, הרי שלברין קרא אדום.

(ז) בפרישה יו"ד סי' קס"ב אות ב', "אבל סאה חיטין בדוחן כו', לכאורה הי' נלענ"ד לדקדק מדקאמר חיטין בדוחן ולא נקט שאר מינים דסבירא ליה דדוחן פירושו מה שקורין ריז בלשון אחר, ולהכי נקט חיטין בדוחן משום שדומה במקצת

²³. דיש מחלוקת בין הראשונים כאן (ראה תוס' ד"ה הא בטלה, ובר"ף ובראב"ד בהלכות לולב שלו) בגדר הדברים. לפי רש"י עיקר השאלה הוא בנידון הדר האתרוג, ולשאר הראשונים מדובר בגדר אחר הנלמד מטריפה.

²⁴. וראה בזה ב'פני אריה' דשיל"מ סימן ה'.

²⁵. וצ"ע שבערבית (לשון המקור של סידור רס"ג) כתוב "אחמר", והרי להרס"ג תרגום מיוחד לחום (בראון), והוא "אצפר" כדלעיל וצ"ע.

[1234567]

של עדשים שכשמבשלים אותם הם נהפכים כברוין, אך על עדשים אדומים ממש לא שמענו. אמנם עי' בפי' הרמב"ן בפי' השני דלא הי' אדום מחמת עצמו, אלא "רקחו בדברים אדומים".^[1234567]

ובפרט כשהריי"ז בקליפתו האדומה שעליו". ולכאורה לא מצינו שאורז הי' אדום ממש אלא ברוין, הרי עוד ראייה מכאן שהפוסקים כינו בפשיטות לברוין-אדום.^[אוצר החכמה]

[1234567]

(ט) בזכרי' (ו, ב) "במרכבה הראשונה סוסים אדומים". ולכאורה מעולם לא שמענו על סוסים אדומים אלא חומים כדלעיל באות ב'.

(ח) בפסוק (בראשית כה, ל) הלעיטני נא מן האדום האדום הזה, שהכוונה ל"עדשים אדומות" (רש"י שם ד"ה האדום), ונודע להעוסקים בדבר, שיש סוג

מ. אדום ובראון ברצועות תפילין

כיצד אנו משאירים את הרצועות שלנו בצבע הטבעי שלהן, הלא בראון הן מטבען, ובראון הוא אדום - צבע שפסול ברצועות? אך הדבר פשוט ואינו צריך לפנים, שדין של איסור אדומות הוא רק כשצבען באיזה צבע ומתוך כך יחשדו שזה נצבע מדם, ברם כשמשאירים את צבע הטבעי שלהן בלי צביעה כלשהי אין כאן שום חשש מכלתחילה.

במנחות (לה, א) "תפילין אין קושרין אותן אלא במינן בין ירוקות בין שחורות בין לבנות, אדומות לא יעשה מפני גנאי ודבר אחר". וברש"י ד"ה אדומות מפרש, "שמא יאמרו... מדם חטטיו נצבעו והאדימו הרצועות". (וכן נפסקה ההלכה באו"ח סי' לג ס"ב), והנה לכאורה לפי דברינו שאדום ובראון היינו הך וכן כמה צבעי דם - בראון הם, א"כ

י. ארבעה צבעים יסודיים

בשטח שבין אדום לשחור. ושעל כן, כמו שביארתי לעיל, הרי לפעמים מפרשי התורה וההלכה רואים את הברוין כשחור ולעתים כאדום.²⁶

וראה דברי החתם סופר (יו"ד סי' רנו), "ובכלל דיו שתחילתו שחור

מתוך כל האמור יש להסיק לענ"ד, שבזמן חז"ל והראשונים והשו"ע לא ראו חכמי ההלכה את צבע ברוין כצבע בזכות עצמו והוא כלול או באדום או לעתים כשחור. וכשהבראון הי' בהיר זה חלק מן אדום וכשהבראון הוא כהה הוא נכלל בשחור, ועל כל פנים בראון מצוי

26. וראיתי בספר "שושנים לדוד" (יו"ד סי' קפ"ח, וורשה תרע"ד), שמחדש שבכל הצבעים הולכים בתור לשון בני אדם, ואם בלשון בני אדם זה געיל, אין זה אדום וכיו"ב, ודבריו תמוהים ביותר, וכי דיני נדה קשורים לדיני נדרים? וצע"ג.

אך עם מה שביארתי גלענ"ד שהקושיא מעיקרא ליתא. מכיון שברוין הי' לפי דעתם חלק בלתי נפרד מצבע אדום או שחור, ודבר זה הי' אצלם דבר המובן מאליו, לכן מעולם לא הזדקקו בימים הקדמונים לשאלות של ברוין וכדומה, כי פשוט הי' לגבם גדרם ודינם, שזה כמו אדום או שחור וכדלעיל.

לפי זה פשוט, שבנוגע להלכות נדה למעשה אין לנו שום נפקא מינה אם זה חלק מאדום או משחור, כי הרי מכיון שאין אנו בקיאים הרי ממה נפשך: אם זה אדום הריהו הוא טמא בגלל אדום, ואם זה שחור הרי גם בשחור אפילו דהה הרי אין אנו בקיאים וזה טמא. וראה עוד על כך בפרק הבא.

ודבר זה הוא לכאורה כך בכל התורה כולה, שחז"ל דיברו רק על ארבעה צבעים יסודיים הללו: לבן, שחור, אדום, ירוק. וכן שגורים ארבע צבעים הללו בחז"ל (ראה לעיל בפרק ט) בהרבה מקומות. וכן הוא גם בצבע כחול, למשל, שצבע בהיר של כחול כלול בירוק. ואילו כחול כהה הוא שחור.

ולפי זה יש לבאר היטב מה שבסימן קפ"ח מביא הרמ"א, שמראה בלוי טהור ונכלל בכלל ירוק, ומאידך באו"ח סי' ל"ג בביאור הלכה (ד"ה רצועות) פוסק המשנה ברורה, שדיו כחול הוא כשחור וכשר, דלכאורה הרי כאן סתירה בהגדרת

ולכשיזקין יכהה מראיתו ויתהפך קצת כעין אדמדם ולא אדום ממש כי אין השחור נעשה אדום, אבל הוכחה ונעשה כעין מראה בראון, וכך הוא ווסתן של רוב דיו העולם". ולענ"ד אי אפשר להבין דבריו אלא על פי מה שביארתי, שבראון כהה הוא שחור (ומכאן גם מובן למה בכלל קוראו אדום, כי הרי הסברנו שבראון בהיר אדום הוא), ולכן כשר גוון זה לאותיות הס"ת ולא צריכה כתיבה מחודשת.

(אך) יש להבהיר, שאין בכוונתי כלל לומר²⁷, שבראון מהול וממוזג משני הצבעים יחדיו וממילא הריהו כעין כלאים, אלא בכוונתי לומר, שבזמן הש"ס ראו את אדום ממש כמתפשט וכולל את הצבע מה שאנחנו כיום קוראים בראון בהיר. ומאידך, מנקודה מסויימת ואילך, שהבראון כבר כהה דיו, אז מנקודה זו ואילך ממש מתחיל צבע שחור ואין שום שטח ביניים).

בהאמור יש לבאר את התמיהה גדולה בעיני בעניין זה, שכבר רימזתי עליו בתחילת פ"ו, ושבינתיים לא זכיתי למצוא שום יישוב בזה אצל שיטות המתירים באם נוקטים שברוין טהור הוא, הכיצד שמאז ימי הראשונים והשו"ע, הפוסקים אשר כל בית ישראל נשען עליהם — לא הזדקקו לשאלה גדולה זו, הרי כל מי שמצוי בתחום זה יודע שברוין הוא צבע המצוי ביותר בשאלות נשים? ואילו הפוסקים עמדו מנגד ושתקו? הייתכן? וצריך עיון גדול לענ"ד.

צבע כחול, כי כפי שאמרתי בלוי בהיר הוא לאמיתו של דבר ירוק, ואילו כחול כהה הוא שחור. וכשם שהסברתי ביחס לבראון, שחציו אדום וחציו שחור כך הוא בבילוי, חציו ירוק וחציו שחור, וממילא ברור מדוע דיו כחול הוא למעשה דיו שחור, ואין שום סתירה להמבואר בהרמ"א שכלול הוא ירוק.

ברם השמות תכלת, ארגמן, צהוב, זהב, תולעת שני, וכיו"ב אינם לאמיתתם שמות של צבעים, אלא שמות של חומרים מסויימים שיש להם צבע מסויים, ועל שם חומר הצבע נקרא הצבע, כגון צבע זהב, שהוא על שם חומר הזהב, ותולעת שני שהוא על שם התולעת וכן בכל ה"צבעים" הללו. ובמקום אחר עוד נאריך בזה אי"ה.

אוצר החכמה

יא. דומה ונוטה לשחור, ובשר צלי

נחזור אפוא להשאלה ששאלו הפוסקים על הסד"ט והשאלת יעבץ, שביצד מתירים דהה בשחור הלא גם בשחור דהה פוסקים שאין אנו בקיאים? ובתירוץ הדבר נביא על כך לשונו של הערוך השולחן - ראשון למתרצים שאלה זו - בסי' קפ"ח ס"ט וז"ל, "אך כוונתו (של הסדרי טהרה) כן הוא, דהנה במשנה שנינו שחור כחרת, ואמרו בגמ' (כ, א) כזית וכזפת וכעורב טהור ע"ש, ואע"ג דשחרות גמור יש בהם מ"מ אינם כחרת. והנה בזה וודאי אין אנו בקיאים עכשיו וזהו כוונת הטור והש"ע, אבל הנוטה לצבע ברוין דאין זה ממינס כלל ורק נוטה מעט לשחרות פשיטא שאין לנו להחמיר בחנם, וכוונת ה'מצא כתוב' כן הוא: וכבר שנינו דיהה מכאן טהור, כלומר דרק דיהה מחרת טהור מדינא אפילו הוא כזית וכזפת וכעורב, ונהי דבזה יש להחמיר עכשיו, מ"מ בצבע ברוין חלילה להחמיר". ומסיים בהגהה "וכן יש להורות".

וביתר ביאור ביארו אחרונים אחרים²⁸ את הדבר. שכל השאלה נבעה רק מכיון שראו רק את הסד"ט שמביא בקיצור את ה"מצאתי כתוב", אך המעיין במקור הדברים בשאלת יעבץ יראה שסילק את כל הקושיא מעיקרא. ויעויין בספר 'טהרת הבית' סי' ו' במשמרת הטהרה שכותב, "בשו"ת שאילת יעבץ שהוא מקור דברי הסדרי טהרה... הרגיש בזה ויישב בטוב טעם ודעת שכתב..." ועובר לצטט את דברי היעבץ שהבאנו את דבריו לעיל, ומסיים "...אתה הראת לדעת שהגאון יעבץ הרגיש בכל זה, ותריץ יתיב "שמראה ברוין אינו שחור ולא דיהה דדיהה שלו אלא שהעמוק שלו נוטה קצת לשחרות דיהה".

הרי לפי דבריהם, שלדעת רבינו היעבץ צבע ברוין הוא צבע בפני עצמו, ואינו נכלל בסוג של שחור כלל, ובוודאי שלא בגדר של אדום, וממילא אין זה שייך לדיהה של שחור ולכן הוא טהור.

28. ראה גם בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו סימן כ"ב), בפאת שדך שם ועוד. ולאור זה מקילים הרבה במראה ברוין. ראה מלבד הנ"ל, גם בשו"ת מהרי"ץ דושינסקי ס"ס מ"ו.

והנה כבר כתבתי לעיל שדבר זה צ"ע לענ"ד, כי לא מצאתי לענ"ד בהלכה שברוין יש לו מעמד בפני עצמו בהלכה, ואחד מן השניים: או שזה חלק מן אדום ואז זה בוודאי אסור, או שזה חלק מן שחור ואז הרי זה אדום ולקח וגם טמא, כי כפי שאמרתי לעיל הרי לכאורה זה נכלל באחד משני הצבעים.

כששאלתי אח"כ השאלה לפני יודעי דת ודין (בלי שידעו מקורו של הצבע שבעד), הם התירו הלכה למעשה העד (שהי' למעשה מימי בשר צלי), מחמת שברוין מותר! א"כ הרי מוכרח לומר שברוין הוא ובשר צלי היינו הך²⁹. וכן ראיתי מי תלתן כנוס בכלי שהיו ג"כ ברוין.

ימכיון שמימי בשר צלי ומי תלתן, כפי שביארנו לעיל בארוכה מהב"י, הוא אדום ממש ורק התורה התירתו בנדה, אז א) ברור שבראון אדום הוא. ב) מכיון שאין אנו בקיאים במימי בשר צלי הרי כמו כן אין אנו בקיאים בצבע ברוין. וכיצד אפוא אנו מתירים צבע של מימי בשר צלי בזמן הזה?

יתר על כך, מעולם לא זכיתי בעניי להבין יסודו של ההיתר שנותן רבינו היעב"ץ במראה ברוין, משום שמראה ערמונים וקאווע הם "עדיפי ממימי בשר צלי", ואין חכם כבעל נסיון, טבלתי בעצמו במו ידי עד בדיקה במימי בשר צלי, והם יצאו בצבע ברוין ממש. ואכן

יב. תמיהות על דעת המתירים צבע חום

יעב"ץ) שמכיון שבראון הוא צבע בפני עצמו לכן דיהה שלו מותר, כיצד זה שכמה מהאחרונים (כמו החכמת בצלאל והסד"ט ועוד) המחמירים בצהוב כזהב, למרות שהוא צבע בפני עצמו לכולי עלמא ולכל הפוסקים, ואילו בברוין שבוודאי הוא אדמומי יותר מכל ירוק, ואינו ברור שהוא צבע בפני עצמו מצד ההלכה, ובכך הם מתירים³⁰?

מלבד האמור לעיל, הרי טרם זכיתי להבין כמה נקודות הלכה למעשה, בטיהור צבע בראון, ושאלתי כמה חכמים בנדון ולא זכיתי למענה, והריני דן אפוא בדברים כתלמיד קטן הדן לפני רבותיו הגדולים.

א) לא זכיתי להבין לפי היסוד של האחרונים (וכן מבואר כבר בשאלת

29. ועיי' בספר מקוה ישראל (פ"ב אות 4) שכותב ש"מראה חום כהה יתכן שטמא מן התורה משנה שם כמימי אדמה". וכשדיברתי עם המחבר אמר לי, שכך קיבל ממורו הרב הגאון ר' יודא בויאר שליט"א.

30. ואולי זה יש להסביר לדעתם (עפ"י הבנת האחרונים דלעיל) שבראון הוא שחור ולא אדום. שירוק הוא אכן צבע בפני עצמו הדומה לאדום ובראון הוא צבע בפני עצמו הדומה לשחור. ובכן, מכיון שירוק דומה לאדום הרי כל צל אדום אנו מחמירים לגביו, ברם בראון הדומה רק לשחור הרי אין להחמיר לגביו. אך כמובן שעצם ההנחה שכל בראון הוא דומה לשחור דוקא, תמוה ביותר.

(ב) בספרי מחברים שונים³¹ שבימינו שמדברים על מהות בראון, מדגישים ומזהירים שבכדי לקבוע דבר זה צריכים בקיאות ומומחיות גדולה לשפוט אם זה בריון או דם. וצריך עיון אפוא, אם אנו צריכים בקיאות לכך, הרי זה חותר תחת כל יסוד ההיתר של בריון, כי הלא כל ההיתר הוא, שברור מאליו בהבחנה קלה - כלשון היעב"ץ - "בירוק בראון שהוא רחוק מאד מן אדום". אך אם כהמחברים, שצריכים לבקיאות ומומחיות גדולה, הרי

כבר נפסקה להלכה שאין אנו בקיאים, וכיצד אם כן נהפכנו לבקיאים בדבר דק ומסובך שכזה?

(ג) הגאון פוסק הדור בעל שבט הלוי (שיעורי שבט הלוי סי' קפת) מציין, שאנו רואים שיתכן במציאות צבע אדום שנהפך עם הזמן לבראון, ולפי דבריו לא זכיתי בעניי להבין, הרי כיצד ניתן לומר שבראון אינו שייך לדם כלל, כאשר יש ודם ממש נהפך סוף סוף לבראון?

יג. שיטת האגרות משה והגרשו"א

במשקה לבן הופך הנזל לבראון. והסיבה שרק חוששים לג' ימים הראשונים היא, מכיון שאחרי ג' ימים הראשונים תולים כמו בכתם לכן לא חוששים שמא התערב בכך דם.

ולפענ"ד לא זכיתי להבין דבריו, ממה נפשך: אם עצם מהות בראון דם הוא, הרי כיצד אנו מטהרים אותו אחרי ג' ימים, מהי מהותו של צבע בראון אחרי ג' ימים, וכי אחרי ג' ימים הבראון מגיע ממקור אחר? ולמה זה בראון - אם לא בגלל הדם שמעורב בו? וכן מהי כוונתו ש"תולין", במה יש לתלות הבריון? ואם אכן אין זה דם מלכתחילה, למה ומדוע חוששין בכלל ג' ימים הראשונים שהתערבב בזה דם? וצע"ג.

והגרשו"א זצ"ל בספרו מנחת שלמה ח"ב (סי' ע"א)³² מבאר כך,

ויש לציין לדברי האגרות משה (יו"ד ח"ג סי' נה), שנראה מדעתו שיש להחמיר במראה געיל ובראון בג' ימים הראשונים. ומסביר את דבריו בדרך חדשה, "הטעם בזה, דכיון שבג' ימים יש לחוש שמא עדיין לא פסק דם המקור לגמרי, שלכן יש לחוש שמא יצא דם משהו מהמקור לבית החיצון שנטמאה בזה ושם נתערב עוד משקין לבנים שנמצאו שם ועי"ז נתערבו ונעשו למראה בריון וגעיל שנמצא על הבדיקה, אבל אחרי ג' ימים שחזינו שלא חששו רבותינו שהרי תולין בהן בכל דבר כשאר כתם אין לחוש למראה בריון וגעיל בשאר ימים" ועי"ש עוד בענין זה.

הרי לפי דבריו מהלך חדש ביותר. שבעצם בראון (וכן געיל) הוא דם ממש, ולזה חוששים בימים הראשונים שמא יצא דם מהמקור ונתערבב. דהיינו, שעל ידי הערבוב צבע האדום של הדם

31. קנה בושם סי' קפת ביאורי ש"ך אות ג., בדי השלחן סי' קפת, ועוד.

32. ועי"ש גם בסי' ע' אות כ"ו ד"ה גם.

שהסברתי לעיל פ"ג, שבדם נדה התירה התורה (במקרה של מימי צלי) אפילו דם ממש.

אולם צריך אני לרב ללמדנו בינה בסיום דבריו: "דמה שמחמירים בהפסק טהרה יותר משאר הימים... מפני החשש שבגלל התערובות נשתנה הכל למראה טהור". והלא לדעתו הולכים בתר המראה אז למה חוששים בהפסק הטהרה. ואם חושש שמא יש בו דם ממש כדברי הגר"מ (ולא רק כדוריות), אז מדוע מתירים ומטהרים אותו בשאר הימים?

והנה מכל האמור ברור שזה שטוענים כמה, שמנסיון ברור להם שבראון אינו דם כלל וזה סתם נוזל סמיך בלי שום קשר לדם - אינו נכון. כי הלא הגרשז"א מעיד בעצמו שבבראון אכן מצוי כדוריות של דם, הרי בוודאי שהוא קשור לדם (ורק הגרשז"א מבאר, שמכיון שזה לא נראה כמראה דם טהור) ורק מצד סיבות צדדיות אנו מטהרים אותו.

"גם ידוע שבמראה "חום" (ברוין) ואפי' במראה "געל"³³ כאשר בודקים במעבדה יש שמוצאים גם כדוריות אדומות (גם במי רגלים מוצאים טיפות דם ע"י הפרדה במעבדה) וא"כ לענין הפסק טהרה אמאי אין חוששין לטיפות אדומות ורק מפני שנתערבו עם ליחה אחרת שהיא טהורה אינם ניכרים ונשתנה המראה ל"חום", ומוכח קצת מזה דהולכים רק אחר מה שענינו ראות מבלי להתחשב כלל בתחילת היצירה. (מ"מ חושבני דמה שמחמירים בהפסק טהרה יותר משאר הימים אפשר שהוא מפני החשש שבגלל התערובות נשתנה הכל למראה טהור). עכ"ל.

ומדבריו יוצא נימה חדשה, שסיבת החשש של צבע בראון היא הכדוריות דם שבתוך צבע הברוין, אך עם זאת מחדש שמזה שמטהרים מראה ברוין משמע שהולכים בתר המראה ומכיון שאין כאן מראה דם, אין אנו מתחשבים בתוצאות המעבדה וזה מתאים עם מה

מסקנה וסיכום

מטרת דברי אינה ח"ו לפסוק הלכה ולמעשה כי זה שייך לפוסקי הדור שבכל אתר ואתר, אלא לשאול כתלמיד קטן לפני פוסקי ומורי הדור שליט"א לברר את היסוד של טהרת מראה ברוין ביחס לדיני נדה, שכפי שנתבאר לעיל לא זכיתי להבינו כלל. והריני מסכם ליתר בירור את הדברים לעיל בקיצור.

33. ויש להעיר בדבריו, שמחקירות בענין התברר לי שיש הבדל גדול בין בראון, שכל פעם מוצאים בו כדוריות של דם, לעומת געיל, שרק לעתים מוצאים בו ולא כל פעם. ויתירה מזו, לפי דעת ספרי הטבע כל הסיכה שזה ברוין היא בגלל כדוריות אלו, שבעצם הוא געיל, ורק משום תערובת דם שבו, נשתנה לברוין.

1. לפי מקורות רבים ביררנו שלפי הפוסקים הראשונים צבע בראון שייך או לאדום או לשחור, ואינו צבע בפני עצמו. וצל"ע בדעת הפוסקים שבראון אינו אדום ואינו שחור?

2. מן הנסיון יש להוכיח שבראון הוא ממש מימי תלתן ומימי בשר צלי, וכן הוכח במציאות שמימי בשר צלי הוטהר מחמת שסברו שזה בראון.

3. לצריך עיון על המטמאים מצד אחד צהוב, מכיון שיש בו נטיה לאדמומית, אע"פ שזה בוודאי צבע בפני עצמו לכולי עלמא. ואילו מצד שני מטהרים בראון - למרות שזה חלק מן אדום או שחור.

4. לפי המחברים הללו המזהירים, שבברוין צריכים בקיאות גדולה - צריך עיון, כיצד זה מתאים עם הכלל, שבזמן הזה אין אנו בקיאים בבירור גוונים וצבעים?

5. לפי דברי הגאון בעל השבט הלוי שליט"א, שיש וצבע אדום הופך לברוין, אז מניין אנו יודעים אם צבע בראון מסויים אין זה אכן אדום.

6. לא זכיתי להבין דברי הגאונים האגרות משה ומנחת שלמה, במה שקבע שמצד מסויים יש בברוין או טיפות דם (לפי האגר"מ) או כדוריות דם (לפי הגרשז"א), כיצד אם כן מחלקים ואומרים מחד, שבימים הראשונים או בהפסק טהרה אנו מטמאים, ומאידך, בימים שלאחריו מטהרים?

מראי מקומות להוספות עיון בנידון זה והמסתעף, ולפעמים קצת ציטוט מדבריהם, ואין מוקדם ומאוחר בתורה

(ד) בתשובה מאהבה סי' שס"ב לסי' קפ"ח מביא דברי המ"כ וכותב דהוא הגאון בעל שאילת יעב"ץ.

(ה) ראש אפרים יו"ד סי' ל"ח ס"ק נ"ט ומראה ברוין נראה לכאור' שנוטה לאדמימות וכו'.

(ו) קונטרס הראיות להראש אפרים סי' ל"ח אות ז' ביאור ארוך בענין עמוק מכאן ודיעה.

(א) שו"ת יפה נוף סימן צ"ד פוסק מפורסם בימי הרמ"א (אילן שיט) וכן בסי' צ"ו (אילן סח) מובא בפנים דבריו דנקיט לחומרא.

(ב) שו"ת יעב"ץ סי' מ"ד.

(ג) ספר חדוד הלכות להרב סד"ט נדה דף כ' וכן בסדרי טהרה סוף סי' קפ"ח וכן בסי' ק"ץ ס"ק נ"ב דנראה דלא הקיל רק בכתם.

(ז) מאורי אור (נדפס בשנת תק"נ) דף קלח ע"ב
התפלא על הס"ט דמתיר.
(ח) בשו"ת שמלת בנימין סי' י' מביא דהלומדים
בפפד"מ פקפקו על היתר של המ"כ.

(י) בשמלת בנימין סי' י"ט דף קנח אות ט'
בר"ה אולם שהי' מראה ברוי"ן ואע"ג
דהלומדים פקפקו, אבל שלא להוציא אשה
מבעלה שומעין להקל ועיי"ש.

(יא) לחם ושמלה ס"ק ב' וז"ל לפענ"ד לא נהירא.
(יב) בחכמת אדם כלל קי"א הביא המ"כ
ובסוגריים מקשה עליו - ויש מן האחרונים
דנקטי דהחכמ"א הוא מן המחמירים - ויש
שחלקו על זה.

(יג) מסגרת השלחן נדפס שנת ת"ר לסי' קפ"ח
דף קל"ט מביא היעב"ץ, ונלענ"ד להחמיר
דהא נוטים למראה אדמימות.
(יד) פרדס רמונים לסי' קפ"ח בשפתי חכם ס"ק
א' ובא"ד תמיהני על הס"ט שהביא כאן
בפשיטות וכו' ובאמת הוא דעת יחידות ודברי
הפוסקים הראשונים מבואר להיפך.

(יז) שו"ת בית שלמה חיו"ד סי' ד' תמה על
המ"כ ומסיק ע"כ אם הבעל והאשה סמכו
על המורה וכו' צריכין כפרה על כל ביאה וביאה
הזכ"ה וכו'.

(יח) בית מאיר לסי' קפ"ח ומזה משמע ברור
דלא כמו שהעתיק בס"ט וכו'.

(יט) הגאון ר' יצחק אלחנן בספר הזכרון למרן
פחד יצחק בדף תקנ"ב - והוא העתק
ממה שכתב הרב דוב ארי' ריטטער אב"ד
ראטערדאם, תשובות קצרות ששלח הגאון ר'
יצחק אלחנן, על שאלותיו - וז"ל כתבתי של
הגאון אדות מראה ברוי"ן והעליתי מכמה טעמים
תלמידים ונסיונים מפי רופא וכו' דלא כהגאון
יעב"ץ והרציתי חידושים לפני מרן, ובתשובתו
כתב וז"ל וע"ד מה שדרש מעכ"ת ממני אודות
מראה ברוי"ן בדיני נדה הנה בכתמים יש להקל
בוה, אבל בדם ע"י בדיקות קשה להקל וכמוש"כ
מעכ"ת בטוב טעם וכו'.

(כ) שו"ת תשורת ש"י סי' קל"ה ומאוד
מסתברין דברי הלחוש ואפשר לחלושי
הראות כבוה"ז גם שאילת יעב"ץ יודה.
(כא) מנחת פתים לסי' קפ"ח מסביר היעב"ץ
ואולי טעמו משום דברוי"ן מראה בפני
עצמו הוא וכו' יש מקום להקל בכתם.

(כב) שו"ת אמרי יושר סי' צ"ז התיר בכתם
כשא"א לטהר באופן אחר לבעלה.

(כג) יד יצחק חלק ב' סי' קמ"ה האריך לבאר
דברי הלחם ושמלה דאוסר, ומסביר האין
נעשה ההשתנות של אדום הוא אלא שלקה.

(כד) שו"ת פני מבין סי' קנ"ג מחמיר במראה
ומקיל בכתם.

(כה) בספר חופת חתנים סי' ט"ז אות א' מביא
היעב"ץ ומוסיף דצריך התבוננות גדול
בחוש הראות שלא יטה כלל לשחרות וכו' והק"ו
דמייתי היעב"ץ איכא למיפרך.

(כז) דרכי תשובה לסי' קפ"ח ס"ק ג' מביא
הרבה פוסקים לכאן ולכאן.

(ל) שו"ת מהרי"ץ סי' מ"ו בשאילת יעב"ץ מקיל
וכן בס"ט וכן ראוי להורות.

(לא) פתח"ז לסי' קפ"ח אות ב' ומאריך ומסיק לכן קשה להקל נגד הגדולין המחמירין ובמה"ת אות ב' מאריך עוד ומביא לקולא בברוין ראט"ה מדברי המתרגם בסוכה נ"א ע"ב על בי"ש. (ועי' בתרגום הלע"ז לר"י גוקאויצקי וצ"ע).

(לב) שו"ת מי יהודה סי' ע' מסיק דאם ראתה על ידי הרגשה יש להחמיר.

(לג) שואל ומשיב (למהר"ש מאזוז) סי' ס"ג הרבה להקשות על היעב"ץ ומסיק לחומרא ואחר התשובה שם תשובת רבו ז"ל מתרץ קצת דבריו.

(לד) ספר מזקנים אתבונן (דבר בעתו) דף 80-81 ומסביר שם ענין צבעים עקריים.

(לה) תורת הניקור השלם לר"ש מאלין בקונטרס בסופו נקרא אור שמחה דף נ"ח סי' י"ח מביא דבר ה"מזקנים אתבונן" וחולק עליו.

(לו) שו"ת בית אב חמישאי סי' רל"ה מאריך אי שחור הוי לדברי הרשב"א מדרבנן.

(לז) באר מים חיים מלבושי טהרה סי' א' יש מקום להחמיר על עצמו בגעה"ל ובסי' ג' וכמשקה קאו"ע טהור.

(לח) בערוך השלחן סי' קפ"ח סעיף ט' הקיל ומסיק מ"מ בצבע ברוין חלילה להחמיר.

(לט) פרי דעה - שפתי לוי ס"ק א' ויש לתמוה טובא על המ"כ וכו'.

(מ) לבושי מרדכי מהדו"ק סי' קי"א והנה לדינא מראה ברוין, ודאי יש להחמיר וכן אני נוהג, ועי' עו"ש במהדו"ת סי' ע"ג.

(מא) ועי' בספר קב חיים.

(מב) עי' בלכנון נטע לסי' קפ"ח ס"ק א' ביאור בסוגית הגמ' דמילקי לקי.

(מג) שערי טוהר שער ח' ס"ק א' שערי דעת אות א' ובא"ד וגם בין מראה ברוין למראה שחור צריך מבינות להבחין וכו'.

(מד) סוגה בשושנים - שושנים לדוד לסי' קפ"ח בס"ק ב-ה האריך הרבה ולבסוף הסכים עם הש"י ומטעם ד'בלשון בני אדם נקרא שם אחר'.

(מה) בספר טהרת ישראל סעיף ב' ומראה ברוין יש להקל בכתמים והמיקל אף בבדיקה לאחרים לא הפסיד ובס"ק ח' ז"ל ולהקל שומעין ובאם נחמיר במי שיש לה חולשה לא יוכלו לטהר לבעלם וכידוע.

(מו) בספר עצי לבונה בסי' ל"ח ובסי' קפ"ח.

(מז) קונטרס הבלעת הדם להרב צבי פלאטא בדף קלח-ט ביאור עפ"י רפואה בדם המשחיר.

(מח) בספר עומקא דדינא סי' א' ביאור מהו דם גדה שאסרה תורה.

(מט) דעת תורה סי' קפ"ח מביא דעות האוסרים והמתירים.

(נ) שו"ת פאת שדך סי' צ"ה ביאור חדש בענין ברוין.

(נא) שבט הלוי חלק ג' סי' קכ"א ובחלק ד' סי' ק"ג וא"כ בעד הבדוק ראוי להחמיר וכו', ובחלק ה' סי' ק"צ החמיר, אם לא לאשה שאינה יכולה לטהר עצמה לולא זה ובשיעורי שבט הלוי מוסיף והוי מקום עיגון.

(נב) שו"ת באר משה ח"ג סי' קכ"ד.

(נג) ובספר טהרת הבית במשמרת הטהרה אות א' הביא אוצר של כמעט כל הפוסקים בזה - ומסיק להחמיר בראי' על ידי הרגשה, אבל בבדיקת עד יש להקל דאינו טמא אלא משום ספק.

(נד) באגרות משה יו"ד חלק ג' סי' ע"ח ובסוף סי' נ"ה נראה שמחמיר במראה ברוין וגעהל בג' ימים ראשונים של ד' נקיים.

(נה) מנחת שלמה ח"ב בסי' ע' אות כ"ו ד"ה גם וכן בסי' ע"א אות ב' בענין דם שהוא בתוך המראה ברוין, שהמעבדה בודק.

(נו) משנת יעקב שו"ת יו"ד סי' קפ"ח סעיף א' וז"ל אמנם כעת פשטה ההוראה להקל במראה ברוי"ן.

(נז) ובחוט השני סי' קפ"ח סי' א' וז"ל והנה מראה ברוי"ן וכו' וודאי שיש בזה נטי' לאדום או לשחור, והפוסקים כאן דיברו על מראה ברוי"ן שהוא סוג מיוחד של ברוי"ן ערמונים או כעין הקאווי' וגם בקאווי' עצמו יש הרבה גוונים, וכו', ואפי' בזה קשה להקל בבדיקות שהם דאורייתא - וכ"ה דבריו בקיצור.

(נח) ספר הלכה ברורה - להרב אברהם וילהלם בענין דם שנשתנה מראיתו.

(נט) גדולת יהושע לסי' קפ"ח התפלא על הערך ש"י דמחמיר.

(ס) שו"ת ציץ אליעזר ח"ו סי' כ"ב האריך מאד להסביר שיטת המתירים.

(סא) ציץ אליעזר להרב שטייבערג.

(סב) הלכות נדה באנגלית להרב איידער בדף 10-13 ועיי"ש בס"ק מ"ט שהאריך מהרבה נקודות וראיות שהבאנו, ונראה דבלשון חז"ל מראה ברוי"ן נכלל בצבע אדום או שחור וכו'.

(סג) בספר יבקש תורה על הלכות ועיני נדה סי' ו' בענף א' מעיר בענין המתרגם בסוכה נ"א ע"ב ובענף ג' האריך וכנראה מסיק לחומרא, מכמה סברות שהבאתי בפנים.

(סד) בשו"ת עולת יצחק סי' ק"ז דף רמ"ח ביאור ארוך במראות.

(סה) בארות יצחק סי' ט' דף שמ"ג.

(סו) גופי הלכות לסי' קפ"ח במשנת סופרים ס"ק א' מביא הרבה שיטות לכאן ולכאן - ומסיים למעשה יש לדקדק הרבה ובפרט וכו' ואין לסמוך רק על הבקיאין במראות הדמים, להבחין בין דם לדם וכו'.

(סז) בדי השלחן לסי' קפ"ח ס"ק ו' ולדינא יש להקל וכו', אלא ילך אצל חכם הבקי במראות הדמים וכו', וגם על החכם עצמו לידע שעיניו יפה להבחין בצבעים הבחנה דקה וכו'.

(סח) קנה בושם לסי' קפ"ח ביאורי הש"ך ס"ק ה' מכריע דהבקי יכול להבחין בין נוטה לאדמימות ואם כהה הרבה או לא.

(סט) פותח שער סי' ב' אות ג' אבל כל שאר המראות ברוי"ן נוהגין לטהר. ובסוגריים מביא דברי שו"ת ביי"ש ח"ב סי' י"ד ואין שום איש מקובל מרביו ובפרט המראות וכו' רק הוראה מסברא ע"כ וממשיך אמנם החוש מעיד וכו' משמש בעלי הוראה ומתרגל במראות יותר ויותר.

(ע) שמחת עולם מס' והלכות נדה ירושלים תשנ"ב בסי' ל"ז דן בדם שהשחיר, מתי השחיר, ומסביר דחום דהס"ט הוא רק כעין קליפת הערמונים, אמנם יש חוס הנוטה לאדום וכו' יש להחמיר.

(עא) בנה ביתך סי' ג' ס"ק ג' מביא הרבה דיעות ומסיים והכל לפי ראות עיני המורה וכו' וצריך ע"ז זהירות גדול ומומחה וכו'.

(עב) ביאורי המהדיר חידושי הריטב"א על מס' נדה (הוצאת מה"ק) להרב דוד מצגר סי' כ"א מבאר היטב שיטת היעב"ץ.

(עג) פתחי מגדים פרק א' בהערה 1 האריך בפרטי מראה חום ועי' עו"ש פרק כ"ג דף קצ"ג אות כ"א בסוגריים סוף ס"ק ב' מה שמביא בשם רופא מומחה.

(עד) טהרה כהלכה פרק שישי נספח בדיני מראות הדמים מסדר היטיב כל השיטות עם קצת הערות.

(עה) מקוה ישראל על הלכות נדה פרק ב' ביאורים 4 וז"ל ובמראה חום כהה יתכן שטמא מן התורה משנה שם כמימי אדמה.

(עו) שו"ת פני יהושע השלם סימנים ג' ד' ה' בדיני מראות דמים.

(עז) שו"ת מהרי"א הלוי סי' קט"ו בענין געה"ל.

(עח) שו"ת בית ישראל (הורוביץ הוצאת מכון י"ם) יו"ד סי' ל"א בענין מראה געה"ל.

בר' יוסי לייט אמאן דהראה הכחנה דקה
במראות דמים, מפני שנראה בעיני השואל
שהתיר את הטמא, ומביאו להלכה המחבר יו"ד